

УДК 378.37.07:005.95

Петренко Лариса

доктор педагогічних наук,
професор кафедри професійної та
вищої освіти і права

Центральний інститут

післядипломної педагогічної освіти

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

Національної академії педагогічних наук України

inlaf@ukr.net

Академічна свобода як фундаментальна цінність

Розвиток економіки знань, що веде до зміни всесвітнього економічного порядку, має величезний вплив на систему вищої освіти. Про це йшлося на Всесвітньому економічному форумі (Давос, січень 2016 р.), на цьому наголошувалось на Конференції міністрів країн-учасниць Болонського процесу і п'ятого Болонського політичного форуму (24-25 травня, 2018 р., м. Париж, Франція). Слідуючи визначеному вектору розвитку Європейського простору вищої освіти, серед його цінностей: якість освіти, доброчесність, академічна мобільність, на наш погляд, варто більше приділити уваги такій фундаментальній цінності, як академічна свобода [2, с. 25]. Тлумачення цього концепту дається у Законі України «Про освіту» (2017). Його суть визначається як «самостійність незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом» [3]. У Паризькому комюніке (2018) підкреслюється, що академічна свобода «означає підтримку і захист студентів і співробітників при реалізації своєї автономії» [2, с. 136]. Отже, ці дві категорії – «автономія» й «академічна свобода» взаємопов'язані. Безумовно, освітня діяльність може здійснюватися лише у вільній і відкритій академічній атмосфері, що є однією з умов розвитку закладів вищої освіти. Крім цього, їх автономія базується на академічній свободі, яка визначається як фундаментальна цінність. На жаль, сьогодні в Україні про неї рідко згадують, коли говорять про реформування освіти.

А між тим, у міжнародних наукових колах з початку цього тисячоліття ведуться активні дискусії щодо переваг і загроз академічної свободи закладів вищої освіти. Обговорюються дві тези: одна – в умовах глобалізації університет має «приспособитися до зовнішнього тиску», інша – має вестись діалог між університетом і суспільством (на постійні основі). Важливим є питання про ймовірні наслідки для вищої освіти в кожному з названих варіантів. Сьогодні це питання є актуальним для всієї світової академічної спільноти. Але якщо в зарубіжних країнах воно час від час зникає з порядку денного, коли «основні співрозмовники» досягають консенсусу щодо природи, масштабу і значення академічної свободи, то в Україні воно постає достатньо гостро у зв'язку з переходом на багатоканальне фінансування як самих закладів вищої освіти, так і розвитку науки. Вітчизняні заклади освіти начебто й отримали автономію, що проголошено на законодавчому рівні, проте держава повільно відступає «від тісного і детального нагляду на інституційному рівні» [1].

Очевидно, має пройти певний перехідний період, коли відбудеться перерозподіл функцій між різними структурними підрозділами: Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, Наглядової ради Національного фонду досліджень України, Національним агентством кваліфікацій тощо.

На наш погляд, у цей період необхідно приділити особливу увагу питанням підготовки насамперед керівних кадрів до роботи в умовах академічної свободи. Це мають бути особи із сформованими лідерськими якостями, стратегічним мисленням, глибоким знанням освітніх процесів, із розвинутими управлінською і підприємницькою компетентностями, здатні будувати партнерські відносини з місцевими органами влади, бізнесом у розбудові інноваційних структур різних типів (наукові і технологічні парки, бізнес-інкубатори тощо).

В умовах знанневої економіки закладам вищої освіти відводиться провідна роль, а саме – генерація знань, які натомість перетворюються в національний капітал. Суть і цінність реалізації академічної свободи полягає в інтеграції

закладів вищої освіти, в т. ч. університетів, у регіональні і місцеві громади, які сьогодні мають усі можливості для гнучкого і невідкладного реагування на виклики і потреби місцевих галузей, підприємств і суспільних груп, для їх забезпечення фахівцями з необхідних професій, інноваційними розробками, програмами, проектами тощо. Ефективна і активна участь співробітників закладів вищої освіти в життєдіяльності регіону сприяє їх перетворенню в центри професійної підготовки і наукової думки [2, с. 169-170].

Міністрами країн-учасниць Болонського процесу і п'ятого Болонського політичного форуму констатовано, що таке наближення університетів і закладів професійної вищої освіти до регіональних місцевих громад створює умови для надання освітніх послуг усе більшій кількості людей, щоб вони мали змогу зайняти своє місце в суспільстві і стати активними, мультикультурними громадянами в глобалізованому світі, здатними брати участь у розв'язанні різних соціально-економічних проблем. Отже, розвиток академічної свободи – це розвиток механізмів й інструментів неперервної освіти для всіх верств населення, це взаємодія всіх суб'єктів освітнього процесу в інноваційній діяльності, продукуванні наукових результатів та їх впровадження в економіку.

Література

1. Neave G. Academic freedom in an age of globalisation. Higher Education Policy. 2002. Vol. 15. P. 331–335.

2. Матеріали конференції міністрів стран-учасниць Болонського процесу и пятого Болонського політичного форуму. 24-25 мая, 2018 г. Париж, Франция. URL:http://enickazakhstan.kz/images/Novosti/29.05.2018_unz/28.05_Parijski_konf.pdf (дата обращения: 02.12.2018 г.).

3. Про освіту: Закон України (редакція) від 19.01.2019 № 2657-VIII, 2661-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 11.05.2019).

